

THE PERSONAL EXAMPLE AS A MEANS OF ACCESS TO THE IDEAS OF TOLSTOISM

Margarita Terzieva

Prof. Dr Assen Zlatarov University, Burgas, Bulgaria, mater@abv.bg

Abstract: In the history of the Tolstoy movement in Bulgaria in the first half of the 20th century, the personal example stands out as a means of inclusion to the ideas of anti-militarism, vegetarianism, Esperantism, and international solidarity. They are part of the individual stories of the leaders of Bulgarian Tolstoyism, revealed through: elements of the biographical method; comparative analysis of historical facts.

The following can be distinguished in them: investment of material means to support the movement; refusing of military service; an ascetic way of life; active participation in periodicals and publishing of independent works; epistolary communication; mastering foreign languages and translation work; honesty in relationships.

The life and work of prominent supporters of Leo Tolstoy's teachings in Bulgaria - Minko Adzharov, Georgi Shopov, Stefan Andreychin, Hristo Dosev, Dimitar Zhechkov, Hristo Kilifarski - convincingly prove that:

The apostles of Tolstoism in our country, with their personal example, become a role model for their followers, who highly value their moral idealism.

Their public appearances as anti-militarists, cooperative activists, "supporters of a complete renewal of life" are connected with the living word - fairy tales, talks, public speeches. Through it they win sympathizers and like-minded people.

In the memories of their contemporaries, the first generation of Tolstoyists was a kind of spiritual catalyst not only for their ideological community, but also for wider circles: vegetarians, pacifists, esperantists, community members, members of abstinence societies and organizations.

Their intellectual and moral qualities go beyond the limitations of the Tolstoy movement and turn them into significant figures of historical time, a moral corrective of the Bulgarian society from the first half of the 20th century.

Their idealism is in stark contrast to the bellicose materialism and mercantilism of political parties, of personal attempts at favoritism.

Keywords: Bulgarian Tolstoyists, personal example, vegetarianism

ЛИЧНИЯТ ПРИМЕР КАТО СРЕДСТВО ЗА ПРИОБЩАВАНЕ КЪМ ИДЕИТЕ НА ТОЛСТОИЗМА

Маргарита Терзиева

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас, България, mater@abv.bg

Резюме: В историята на толстоисткото движение в България през първата половина на XX век се откроява личният пример като средство за приобщаване към идеите на антимилитаризма, вегетарианството, есперантизма, международната солидарност. Те са част от индивидуалните истории на лидерите на българския толстоизъм, разкрити чрез: елементи на биографичния метод; съпоставителен анализ на историческата фактология.

В тях се открояват следните компоненти: влагане на материални средства за подпомагане на движението; отказ от военна служба; аскетичен начин на живот; активно участие в периодичния печат и публикуване на самостоятелни трудове; епистоларна дейност; овладяване на чужди езици и преводаческа дейност; честност във взаимоотношенията.

Животът и делото на видни привърженици на учението на Лев Толстой в България - Минко Аджаров, Георги Шопов, Стефан Андрейчин, Христо Досев, Димитър Жечков, Христо Килифарски - убедително доказват, че:

Апостолите на толстоизма у нас с личния си пример стават образец за подражание на своите последователи, които оценяват високо техния нравствен идеализъм.

Общественият им изяви като антимилитаристи, кооперативни дейци, „привърженици на цялостна обнова на живота“, са свързани с живото слово – сказки, беседи, публични речи. Чрез него те печелят симпатизанти и съмишленици.

В спомените на своите съвременници първото поколение толстоисти е своеобразен духовен катализатор не само за идейната си общност, но и за по-широки кръгове: вегетарианци, пацифисти, есперантисти, читалищни дейци, членове на въздържателни дружества и организации.

Техните интелектуални и нравствени качества надхвърлят ограничеността на толстоисткото движение и ги превръщат в значими фигури на историческото време, в морален коректив на българското общество от първата половина на XX век.

Идеализмът им е в рязък контраст с войнстващия материализъм и меркантилността на политическите партии, на личните опити за облагодетелстване.

Ключови думи: български толстоисти, личен пример, вегетарианство

1. ВЪВЕДЕНИЕ

В началото на XX век българските толстоисти използват различни форми за идейно приобщаване на съмишленици, като залагат преди всичко на личния пример. Стремешът им да намерят последователи на учението на Лев Толстой сред сънародниците води до различни индивидуални прояви:

- влагане на лични средства за подпомагане на съидейниците;
- отказ от военна служба;
- аскетичен начин на живот, прилагане на различни степени на вегетарианството.

Всички те са въздържатели; изучават есперанто; непрекъснато четат, имат богати лични библиотеки, водят обширна кореспонденция.

2. МЕТОДИ

Тъй като във фокуса на изследването е общественият живот на известни на историографията личности, са използвани:

- проучване на архивни материали и справочна литература;
- биографичен метод;
- съпоставителен анализ на историческа фактология.

3. ИЗСЛЕДВАНЕ

Изследването акцентира върху няколко представители на първото поколение толстоисти: Минко Аджаров, Георги Шопов, Стефан Андрейчин, Христо Досев, Димитър Жечков, Христо Килифарски. Всички те са поддържали лични контакти помежду си, разменяли са писма, присъствали са на общи снимки. Кои са обединителните звена между тях? Откриваме ги в съвместния им живот като комунари, в публичните прояви на вегетарианското движение, в обществения отзвук на отказа на Г. Шопов от военна служба и моралната подкрепа от съидейниците - включително и от самия Лев Толстой, в стремеша им да бъдат полиглоти, да се занимават с издателска и педагогическа дейност, да служат за личен пример дори при раздялата си с живота.

4. РЕЗУЛТАТИ

Участие в толстоистки комуни

По време на следването си в чужбина Христо Досев и Димитър Жечков са комунари. В Швейцария те се включват в живота на комуната в Ла Кроа сюр Лютри. Правят неуспешен опит да създадат комуна в Бяла Слатина и се установяват в Алан Кайряк през 1906 година, където към тях се присъединява Стефан Андрейчин. След разпадането на комуната Христо Досев се установява в Русия и се включва в толстоистки комуни, основани в Кавказ. (Терзиева 2016)

Христо Килифарски е най-известният български комунар, пребивавал в Русия. Има негова снимка от комуната „Кошер“, датирана от 1910 г. Известно е, че е участник в толстоистката комуна на Н. Шайерман, възникнала близо до Харков. Тя е създадена през 1913 и просъществува до 1917 година. Вероятно е съчетавал тази своя дейност с преподавателската си работа в Курск през същия период. (ЦДА - 12. Фонд 1444К)

Георги Шопов и Минко Аджаров са посещавали комунарите в Алан Кайряк, но не са участвали в процесите на активен земеделски труд. (Стефанов, И. 2021)

Вегетарианство

В житейската си практика и в отделни периоди от живота си гореизброените представители на първото поколение толстоисти се асоциират със строгите /на диета без никакво месо/ и умерените вегетарианци. Смъртта на един от тях е показател пример за физическия им аскетизъм

През втората половина на август 1907 г. Димитър Жечков, който разпространява списание „Възраждане“ из страната, се разболява от коремен тиф и умира на 6 септември 1907 г. в Александровската болница в София. Приятелят му от ученическите години Христо Досев разказва, без да е бил очевидец, за последните му часове, черпейки вероятно информация от роднините му: „Към болестта, страданията и близката смърт той като религиозен човек се е отнасял спокойно. Докторите го убеждавали да подкрепи своя „съсипан от вегетариански режим“ организъм с питателен бульон от месо. Отказът му е бил категоричен“. (Досев, 1923). Изключение прави Георги Шопов, който е болен от диабет и не е в състояние да спазва принципите на безмесното хранене.

Отказ от военна служба

В началото на XX век в България първият отказ от военна служба е свързан с името на Георги Шопов, който лежи в затвора и става нарицателен пример с поведението си на антимилитарист. Това му спечелва името на лидер и фокусира общественото внимание върху по-нанатъшния му живот и постъпки.

За подобна съдба се готви и Димитър Жечков, който също смята при получаване на повиквателна за отслужване на военна служба публично да се откаже от това задължение. Ненавременната му смърт осуетява това намерение.

Овластяване на чужди езици и преводаческа дейност

Получавайки образование в чужбина, част от лидерите на първото поколение толстоисти овладяват европейски езици.

Христо Килифарски е учил в Софийския университет, има удостоверение от Парижкия университет за завършен курс по състава и функциите на протоплазмата Завършва и биология в Йена, Германия. Работи като учител в Курск, женен е за руския. Ползва свободно руски, немски и френски, владее есперанто. В издателството си обнародва преди всичко преводи от руски и френски език. (ИДА - 12. Фонд 1444К)

Минко Аджаров следва философия в Тулуза, завършва докторат по биология в Женева. Там се запознава със съпругата си – руска дворянка, бъдеща лекарка. (Станев 2003) Семейството живее първоначално в Карнобат и Бургас, докато се установява в Пловдив. В своите преводи и самостоятелни публикации Минко Аджаров показва добро владение на два езика – руски и френски. (Терзиева 2016)

Христо Досев и Димитър Жечков – възпитаници на различни университети в Европа, владеят свободно руски, немски и френски език. На страниците на толстоисткия периодичен печат са обнародвани техни преводи. В края на живота си Досев започва да учи английски, убеден, че знанието на този език ще му бъде полезно за създадените международни контакти. (Терзиева 2016; Gordeeva 2022)

В списъка на преводите, обнародвани от Георги Шопов и Стефан Андрейчин, се откриват заглавия, преведени от оригинала – от руски и френски език. (Георгиев, Ватова 1994; Димитрова 1999)

Всички лидери на толстоизма в България имат положително отношение към есперанто и го владеят на различно ниво, защото за тях това е езикът на разбирателството.

Книгоиздаване и издателска дейност

Изследваните от нас толстоисти активно се включват в редакторска и издателска дейност, като обнародват много публицистични материали.

Табл. 1 Редактори на толстоистки издания

Издания	Стефан Андрейчин	Христо Досев	Димитър Жечков	Георги Шопов	Христо Килифарски	Минко Аджаров
„Лев Толстой“				+		
„Живот“				+		
„Възраждане“	+	+	+			
„Наука и разум“						+
„Вегетариански преглед“	+					
„Прослав“	+					
„Нов живот“	+					
„Всемирное единство“					+	

(Терзиева 2016)

В най-много редакционни колегии е участвал Стефан Андрейчин, а в чуждестранна редколегия на алманах е взел участие Христо Килифарски. Публикации в българския и руския толстоистки и вегетариански печат обнародва Христо Досев, като понякога превежда на руски както собствените си статии, така и статите на своите приятели и съидейници. (Terzieva 2023; Захова 2023)

Табл. 2 Автори на самостоятелно издадени преводи и собствени творби

Име	Брой преводи	Самостоятелно издадени творби
Стефан Андрейчин	17	3
Георги Шопов	19	2
Христо Килифарски	1	1
Минко Аджаров	2	
Христо Досев	16	4
Димитър Жечков	9	

Забележки:

- в таблицата са отчетени само произведения, свързани с толстоистките убеждения на авторите;
- имат се предвид само българските издания на преводите на Христо Досев, а не се отчитат публикациите му в руския вегетариански печат. (Терзиева 2016)

Публични прояви

Визираните последователи на учението на Лев Толстой владеят добре както писменото, така и устното слово. Рецепцията на идеята за нравствено самоусъвършенстване се осъществява от тях чрез речи, беседи, тематични лекции, публични полемики, сказки. „Ние горяхме от желание да проповядваме и да предаваме на хората тази светлина и този огън, които бяха осветили и сгряли нас” - пише Христо Досев (Досев, 1923). Те правят това с упоритост и постоянство. Свидетелства за силното впечатление, което постигат толстоистите като оратори, са оставили техни съвременници.

Д. Юруков споделя за дългогодишния си приятел Георги Шопов: „Своя успех той дължеше не толкова на пълнотата и обработката на мислите, колкото на моралните си качества. Най-мощното средство, с което той въздействаше, е патосът, сиреч силата на ония чувства, до които ораторът е способен да издигне себе си и слушателите”. (Стефанов, В. 2000).

Ботьо Савов пише за Христо Досев: „Христо Досев беше от тия благородни в своята простота младежи, които чувстваме винаги като пришълци между хората на земята. В неговите думи и в неговото мълчание винаги говореха великите неща” (Савов 1935). Той твърди, че един руски редактор на вегетарианско издание долавял от статиите на Досев лъха на цъфналата ливада.

В последната година от живота си комунарят Димитър Жечков впечатлява селяните от Алан Кайряк не само със словото, но и с умението задушевно да свири на цигулка. В дневника на Петко Росен е записано: „Загубата бе голяма. Той бе сравнително най-младият от тях, с рано надмогнати чувства и уравновесена душа... У него имаше и по-солидна философска предопределеност, и вроден стоицизъм”... (Росен 2015).

В паметна бележка за Д. Жечков, поместена в списание „Възраждане“, С.А. (Стефан Андрейчин) споделя: “Той беше мой другар и днес, двадесет години след смъртта му, сърцето ми го знае и чувства, душата ми го осветява и приобщава”. (Андрейчин 1927)

Педагози

С педагогическа дейност се занимават Стефан Андрейчин – преди да премине на позициите на толстоизма - и Минко Аджаров. Последният е лектор в различни училища, гимназиален учител и директор на Девическата гимназия в Пловдив. Неговите качества на преподавател и ръководител са респектиращи. Във връзка с юбилея на гимназията, която ръководи, той е награден с орден. (Терзиева 2016)

Сред личните документи на Христо Килифарски фигурират:

- разрешение от Русенската окръжна училищна инспекция за откриването на частно трудово училище-пансион за сираци в с. Муса баба теке, Разградско (1912). Заедно с брат Върбан Килифарски, известен анархист, Христо Килифарски замисля, но не успява да реализира първото свободно училище в България, по подобие на „Кошера“ на Себастиан Фор;
- удостоверение за учител в гимназията в Курск (1906-1914);
- документи за организирането и дейността на летни детски колонии в Украйна (1915-1916). (ЦДА - 12. Фонд 1444К).

Макар да не е могъл да упражнява в България тази професия, Христо Килифарски е осъзнавал нейната обществена значимост.

Горепосочените факти са своеобразно доказателство за уважението на първото поколение толстоисти към професията, която упражняват, предпочитанията им към свободата на детската личност, създаването на условия за разгръщане на творческия потенциал на детето, осъществяване на педагогика на сътрудничеството между възпитатели и възпитаници.

Житейски финал

Димитър Жечков умира от коремен тиф в софийска болница само на 20-годишна възраст.

Неговият приятел Христо Досев се преселва в Русия. Известно време се лекува във Финландия, без да може да се възстанови физически. Умира от възпаление на белите дробове през 1919 г. Погребан е в „един тъгъл на овощната градина на Скороходов, ..., близо до урвата над реката” (Досев 1923.)

През 1921 г. издателството на Георги Шопов фалира. Той води десетгодишна борба за финансово оцеляване, влагайки оскъдните си лични средства, и това подкопава здравето му. Умира в Александровската болница в София на 8 ноември 1932 г. На погребението му присъстват около 250 души. Надгробно слово произнася неговият съратник Йордан Ковачев. В некролога, публикуван в „Литературен глас”, той пише: „Обикнал и направил своя идеологията на Толстой, той я понесе с всичкия жар, на който бе способен...Навсякъде той носеше ентузиазъм и вяра”. (Ковачев 1932.)

Минко Аджаров умира на 6 май 1934 г. В деня на погребението му в Пловдив траурната процесия е дълга повече от километър – хората изпращат своя именит съгражданин, а толстоистите - верен съидейник. (Станчев 2003)

Смъртта на надживелия движението Стефан Андрейчин през 1961 година събира оцелелите съмишленици и има дълбок символичен смисъл – с него сякаш си отива една епоха, една идея, която няколко десетилетия е сплотявала и мобилизирала българските толстоисти и вегетарианци. (Терзиева 2016)

5. ИЗВОДИ

Животът и делото на видни привърженици на учението на Лев Толстой в България убедително доказват, че: „апостолите” на толстоизма у нас с личния си пример стават образец за подражание на своите последователи (Терзиева 2019);

- те притежават лично обаяние и полемични способности, чрез които въздействат на симпатизанти и съмишленици.

ЛИТЕРАТУРА

Андрейчин, С. (1927). Паметна бележка. *Възраждане*, кн.3-4, с. 106-107.

Георгиев, Л., & Ватова П. (1994). Възраждане. *Периодика и литература*, т.3, С., изд. на БАН.

Стефанов, В. (2000). Георги Стоилов Шопов Библиография. Панагюрище.

Димитрова, М. (1999). Вегетариански преглед. *Периодика и литература*, т.5, С., БАН.

Досев, Хр. (1923). Съчинения на Хр. Досев. Том I. Разкази и статии. София.

Захова, К. (2023). Пътица към нравственото усъвършенстване. С., 2023.

Кавачев, Й. (1932). Некролог. *Литературен глас*, бр. 169, с. 3.

Росен, П. (2015) Дневници, спомени и писма. Т. 10. Бургас.

Савов, Б. (1935). Един българин – голям приятел на Толстой. *Литературен глас*, бр.290.

Станев, Ст. (2003). Зеленият свят на Пловдив. Пловдив.

Терзиева, М. (2016). Българските толстоисти и тяхното обкръжение. Бургас, 156 с.

Терзиева, М. (2019). Толстоизмът и обществените организации в България през първата половина на XX век. *История. Т. 27. № 3. С. 277-290.*

Толстой, Л. (2024). Изповед. София, Кръг.

Стефанов, В. (2000). Георги Стоилов Шопов Библиография. Панагюрище.

Стефанов, И. (2021). Живот в духа: към историята на толстоизма в България. София, Изток-Запад.

Gordeeva, I. (2022). Tolstoyans and the European Pacifist Movement in the 1920-1930s: The Early History of European Transnational Solidarity. *CAS Sofia Working Paper Series 12:1-28.*

Terzieva, M. (2023). THE BULGARIAN TOLSTOIST TEACHERS AND THEIR INTERNATIONAL CONTACTS IN THE 1920s - 1940s. *KNOWLEDGE - International Journal* , 60(5), 833–837.

ДОПЪЛНИТЕЛНА ИНФОРМАЦИЯ

[673](http://Христо Килифарски. Информационна система на държавните архиви. ЦДА -12. Ф.1444К – достъпен на 20.04.2024 г.</p></div><div data-bbox=)